КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІНОЗЕМНИХ МОВ

На правах рукопису

КОВАЛЕНКО Віра Андріївна

ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ТА ВАРІЮВАННЯ НОМІНАЦІЙ В АВСТРАЛІЙСЬКОМУ ВАРІАНТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

/на матеріалі найменувань об"єктів іхтіофауни/

Спеціальність 10.02.04. - германські мови

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

АН УРСР

Київ - 1992

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00437021 (Н)

Робота виконана на кафедрі граматики та історії англійської мови Київського державного педагогічного інституту іноземних мов.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК - доктор філологічних наук
професор Г.Г.ПОЧЕПЦОВ

ОФІЦІЙНІ ОПОНЕНТИ - доктор філологічних наук
професор О.І.ЧЕРЕДНИЧЕНКО

кандидат філологічних наук
доцент Е.П.РУКІНА

ПРОВІДНА УСТАНОВА - Луцький державний педагогічний інститут ім.Л.Українки

Захист відбудеться "11" грудня 1992 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої ради К 113.14.01 по присудженню вченого ступеня кандидата наук у Київському державному педагогічному інституті іноземних мов /252150, м.Київ, вул.Червоноармійська, 73/.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці інституту.

Автореферат розіслано "_____" _____ 1992 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради Л.П.СМЕЛЯКОВА

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН УРСР

Дослідження національних варіантів мов, їх варіативності, неоднорідності є актуальним на сучасному етапі лінгвістичної науки. Проблематика вивчення мовних варіантів, розпрацьована такими відомими варіантологами як Г.В.Степанов, А.І.Домашнев, О.Д.Швейцер, Ю.О.Жлуктенко, О.І.Чередниченко, О.Є.Семенець, Є.А.Реферовська, В.М.Ярцева та ін., охоплює широке коло питань "варіювання мовної системи в цілому, включаючи певні зміни в умовах та характері її функціонування, які спричиняються до внутрішньоструктурних варіацій на різних рівнях"[1].

Поряд з тим, що національно-мовні варіанти полінаціональних мов, у тому числі й англійської, досить глибоко і всебічно досліджені у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці, ступінь і масштаби вивченості австралійського варіанта англійської мови /АвА/ значно поступаються обсягу знань про споріднені їй варіанти. Зокрема до цього часу не одержало достатнього висвітлення коло питань, пов'язане зі специфікою процесу лексичної номінації при використанні мови в нових для її носіїв соціально-економічних, географічних та ін.умовах та регіональною варіативністю лексики в межах АвА.

Виявлення особливостей національного варіанта англійської мови Австралії доцільно проводити шляхом послідовного, різнобічного дослідження "сфер максимальної концентрації розрізнювальних елементів" /за термінологією О.Д.Швейцера/, співвідносних з певними предметно-логічними поняттями: флорою, фауною, сільськогосподарським виробництвом, внутрішньою частиною країни і т.ін. Виходячи з цього, о б ' є к т о м дослідження обрані найменування, що стосуються фауни, а саме - лексико-семантична група /ЛСГ/ найменувань об'єктів австралійської іхтіофауни /ІФ/.

Названий розділ лексики АвА до останнього часу не був об'єктом спеціального вивчення. Наявні лише окремі спостереження деяких австралійських дослідників /S.Baker, E.Morris, W.Ramson/. Тим часом, зважаючи на острівне географічне розташування Австралії, яка не має собі рівних за довжиною узбережжя на душу населення серед інших континентів /R.Galloway/, не викликає сумніву той факт, що найменування об'єктів ІФ не лише безпосередньо відтворюють специфіку австралійської дійсності, але й є одним з найваж-

[1] Чередниченко О.І. Рецензія на книгу: Выховец Н.Н. Лексические особенности английского языка Канады // Мовознавство. - 1989. - № 4. - С. 73-74.

ливіших компонентів основного словарного фонду АвА, який відбиває особливості загального розвитку цього національного варіанта англійської мови.

Основна м е т а дисертаційного дослідження полягає у виявленні на матеріалі найменувань об"єктів ІФ особливостей лексичної номінації в АвА та зв"язків номінації з регіональним варіюванням австралійських іхтіонімів, що в свою чергу передбачає вирішення наступних завдань:

- з"ясувати основні типи номінації, що діють у сфері позначення об"єктів ІФ, схарактеризувати їх специфіку;
- вивчити й описати особливості семантичної та морфологічної структури аналізованих лексичних одиниць;
- визначити місце і роль такого способу лексичної номінації, як використання запозичених слів при формуванні ЛСГ найменувань об"єктів австралійської ІФ;
- встановити основні види варіювання в найменуванні об"єктів ІФ, окреслити їх джерела.

А к т у а л ь н і с т ь обраної теми зумовлена напрямом лінгвістичних досліджень на всебічне розкриття мовної варіативності та її проявів на різних мовних рівнях, а також зверненням до важливої для сучасної лінгвістики проблеми лексичної номінації, відбиттям її у межах конкретного національно-мовного варіанта. Незначна хронологічна віддаленість становлення АвА /трохи більше двохсот років/ дає можливість показати процес номінації нових предметів і явищ досить конкретно.

М а т е р і а л д о с л і д ж е н н я складають 807 лексичних одиниць /ЛО/ - іхтіонімів, дібраних методом суцільної виписки із словників Е.Морріса "Austral English", "Macquary Dictionary", довідника Т.Рафлі "Fish & Fisheries of Australia", а також "The Australian Encyclopedia". Ілюстративним матеріалом стали приклади, відібрані з творів сучасних австралійських письменників, загальним обсягом біля 12000 сторінок художнього тексту, а також окремі номери періодичних видань Австралії "Australian", "Australian Tribune", The Australian Magazine" за 1977, 1989-91 роки.

М е т о д и к а дослідження носить комплексний характер і поєднує використання таких лінгвістичних методів: лексикографічного, кількісного, аналізу за БС, морфологічного аналізу, а також елементів трансформаційного аналізу.

Наукова новизна роботи зумовлена обраною проблемою та аспектами дослідження, що дозволило з"ясувати специфіку номінативних процесів на конкретному лексичному матеріалі, який з метою лінгвістичного аналізу залучається вперше. Суттєво новим у дослідженні є визначення та опис на матеріалі ЛСГ найменувань об"єктів ІФ особливостей регіонального варіювання лексики у межах АвА за термінами теорії мовної номінації.

Теоретична значимість дисертаційної роботи полягає в тому, що результати дослідження роблять певний внесок у подальший розвиток теорії варіювання полінаціональних мов. Зокрема окреслений у дисертації підтип квазі-первинної номінації, характерний при використанні мови у нових для її носіїв умовах функціонування, може бути ще одним підтвердженням правильності трактування англійської мови в Австралії як незалежного національно-мовного варіанта.

Практична цінність роботи полягає у можливості використання її положень і висновків /а також виявленого та систематизованого мовного матеріалу/ у практиці викладання теоретичних курсів з історії та лексикології англійської мови, на лекціях і семінарах спецкурсів "Англійська мова за межами Великобританії", "Лінгвокраїнознавство". Матеріали дисертації можуть знайти застосування при укладанні словників, що враховують регіональну лексику, а також у сучасній практиці перекладу.

Апробація. Результати дослідження доповідалися й обговорювалися на міжвузівських конференціях: "Проблеми регіонального варіювання полінаціональних мов" /Київ, 1985/, "Проблеми словосполучення" /П"ятигорськ, 1992/, науково-практичних конференціях молодих учених КДПІІМ /Київ, 1987-1988, 1992/, наукових конференціях викладацького складу Луцького педагогічного інституту ім. Л.Українки /Луцьк, 1986-1988/, а також на засіданнях кафедри граматики та історії англійської мови КДПІІМ.

Основні твердження, що виносяться на захист:

1. ЛСГ найменувань об"єктів ІФ як одна із сфер максимальної концентрації розрізнювальних елементів у лексиці АвА має національно-специфічні особливості, що виявляються у взаємозв"язку різних типів номінацій у процесі формування цієї ЛСГ. Номінація об"єктів австралійської ІФ здійснюється шляхом вказівки на ознаку /або суму ознак/ позначуваної реалії. Залежно від прямого або

опосередкованого мовного відбиття мотиваційної ознаки при створенні найменувань досліджуваної ЛСГ використовуються два традиційних ієрархічних типи номінації - первинна номінація, вторинна номінація.

У роботі визначається окремий підтип первинної номінації - квазі-первинна, тобто номінація фрагментів позамовної дійсності, механізм якої пов"язаний із змішуванням у свідомості номінатора вже відомих та щойно пізнаних реалій. Екстраполюючи це положення на типи ЛСГ АвА, вважаємо, що окреслений підтип номінації властивий АвА як національно-мовному варіанту.

2. Використання різних типів номінації при творенні австралійських іхтіонімів пов"язане з регіональним варіюванням лексики у межах АвА, де розкриваються явища квазі-первинної та вторинної номінації /варіювання плану змісту при інваріантності плану вираження/, а також повторної номінації /варіювання плану вираження при інваріантності плану змісту/.

У ЛСГ найменувань об"єктів ІФ вирізняються два типи варіювання:

а/ еквіреферентне варіювання, що відбивається у наявності ряду означаючих при інваріантному позначуваному;

б/ гетерореферентне варіювання, що характеризується наявністю ряду позначуваних при інваріантному означаючому.

3. Гетерореферентне варіювання досліджуваної ЛСГ поділяється на міжрегіональне гетерореферентне варіювання у плані омонімії та внутрішньорегіональне гетерореферентне варіювання у планах омонімії і полісемії. Поява омонімічних назв пов"язана із поплутанням реалій, тобто нерозрізненням об"єктів на екстралінгвістичному рівні. Джерелами полісемії є: збіг найменувань різних об"єктів ІФ внаслідок виділення подібних мотиваційних ознак; позначення одним найменуванням різних об"єктів фауни.

Еквіреферентне варіювання у досліджуваній групі лексики становить собою об"єктивне явище і пояснюється такими причинами:

а/ багатоманітністю ознак, властивих кожному об"єкту ІФ;

б/ випадковістю вибору мотиваційної ознаки, а також способів і засобів номінації одного й того ж об"єкта ІФ;

в/ суб"єктивним і соціолінгвістичним факторами номінації;

г/ наявністю такого способу лексичної номінації як використання запозичених слів.

4. Одним із джерел еквіреферентного регіонального варіювання іхтіонімічної лексики є використання такого виду повторної номінації як запозичення іномовної лексики. Всі австралійські іхтіоніми, що етимологічно сягають інших мов, знайшли стабільне місце у системі англійської мови Австралії, про що свідчить максимальне наближення їх формальних характеристик до існуючих норм АВА та лексико-семантична адаптація. Остання виявляється у здатності до словотворення, входженні у синонімічні зв"язки у системі мови-реципієнта, перетворенних у семантичній структурі.

5. Особливий вияв внутрішньорегіонального гетерореферентного варіювання у плані полісемії становить використання австралійських іхтіонімів у переносному значенні на позначення інших об"єктів, в тому числі й людини. Переносні значення іхтіонімів формуються шляхом використання таких способів вторинної номінації як метафоризація і метонімізація. Основна маса переосмислень у цій групі лексики проходить шляхом метафоризації. Випадки метонімічних переносів поодинокі, що пояснюється відомою складністю виникнення реальних об"єктивно існуючих зв"язків між об"єктами ІФ та іншими денотатами.

С т р у к т у р а р о б о т и. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків. У кінці роботи наводиться бібліографія з теми, список використаних лексикографічних джерел, список ілюстративного матеріалу, реєстр вжитих у роботі скорочень, додаток.

У першій частині вступу обґрунтовується вибір теми дослідження, її актуальність, наукова новизна, теоретична значимість і практична цінність, визначаються основна мета, завдання та методи дослідження, об"єкт та матеріал, який підлягає аналізу, а також формулюються основні положення, винесені на захист. Друга частина вступу присвячена розглядові деяких теоретичних аспектів номінації та регіонального варіювання лексики в АВА.

У п е р ш о м у р о з д і л і здійснюється аналіз типів номінації, які використовуються при творенні іхтіонімів на базі внутрішніх ресурсів мова, пропонується лексико-семантична класифікація найменувань об"єктів ІФ, розглядаються семантичні шляхи їх формування, дається структурно-семантична характеристика іхтіонімів.

Д р у г и й р о з д і л присвячений вивченню особливостей відбиття етнічного складу австралійського суспільства в іно-

мовних елементах, які входять до ЛСГ найменувань об"єктів австралійської ІФ.

У третьому розділі досліджується варіювання найменувань об"єктів австралійської ІФ, описуються випадки нетермінологічного вжитку іхтіонімів на позначення інших об"єктів, у тому числі й людини.

У висновках узагальнюються результати проведеного дослідження, формулюються основні підсумки і накреслюються перспективи подальшого дослідження.

Основний зміст роботи.

Проблема регіонального варіювання безпосередньо пов"язана з потребами в номінації, зумовленими пізнавально-класифікаційною діяльністю людського мислення. Пізнання закономірностей номінаційних процесів при переносі мови в нові ареали функціонування спричиняє більш глибоке розуміння ролі людського фактора в мові, оскільки мовна техніка покликана забезпечувати реалізацію розумово-комунікативних потреб і намірів людини. Вивчення ЛСГ найменувань об"єктів австралійської ІФ у межах теорії номінації висуває ряд цікавих проблем, які не отримали до останнього часу адекватного опису в лінгвістичній літературі.

Під номінацією у дослідженні, слідом за В.Г.Гаком, розуміємо процес і результати найменування, за яких мовні елементи співвідносяться з позначуваними ними об"єктами. Термін "номінація" вживається в роботі на позначення як акту, так і форми найменування. Традиційно у функціональнс-генетичному аспекті розрізняються два ієрархічні типи номінацій: вихідний, тобто первинний, і похідний - вторинний. Кожна мовна форма має основну, первинну, функцію, для здійснення якої вона була створена. Первинна функція притаманна певному мовному елементові як елементу системи і виявляється в неспецифічному оточенні. Проте в силу мовної асиметрії одна й та ж мовна форма може пристосовуватися для позначення інших об"єктів або виконання інших функцій. Так в семасіологічному аспекті творяться вторинні функції, а в ономасіологічному - вторинні або побічні номінації[1].

---

[1] Гак В.Г. К типологии лингвистических номинаций // Языковая номинация. Общие вопросы. - М.: Наука, 1977. - С. 248.

Графічно це можна показати таким чином:

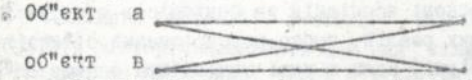

Відношення а —> А ; в —> В це відношення прямої номінації. Відношення А —> а ; В —> в це відношення первинної функції для мовних форм А та В, які при цьому прямо і безпосередньо відбивають об"єкти позамовної дійсності а та в.

Відношення а —> В ; в —> А репрезентують вторинні або побічні номінації об"єктів а та в. Відношення А —> в ; В —> а становлять вторинні функції мовних форм А та В, які при цьому втрачають безпосередню співвіднесеність з дійсністю і відображають об"єкти а та в опосередковано за подібністю/суміжністю об"єктів позначення або збігом їх функціональних характеристик.

Ієрархічні стосунки між двома типами номінації усталюються згідно з критерієм семантичної похідності значення. Всі вторинні номінації позначають клас об"єктів не безпосередньо, тобто виключно через сукупність ознак цього класу, а опосередковано, крізь призму опорного, базового значення мовної форми, використовуваної в новій для неї функції називання.

З вищенаведеної типології номінацій випадає група найменувань, утворених шляхом використання родових або видових назв об"єктів ІФ, що існують в англійській мові Великобританії на позначення представників ІФ Австралії /shark, perch, cod, flounder, herring, mullet, bream і под./. Такі австралійські номінації не збігаються з британськими у плані співвідношення з денотатами. Так, австралійський дослідник Дж. Бернард на підставі порівняння опису найбільш частотних видів риб у "The Shorter Oxford Dictionary" з описом тих же видів у книзі австралійського іхтіолога Т.Рафлі "Fish & Fisheries of Australia" з'ясував, що такі австралійські види як bass, catfish, cod, garfish, mullet та whiting навіть не належать до роду, описаного в "The Shorter Oxford Dictionary".

Sprat та anchovy належать до того ж роду, але є зовсім іншими видами, в той час як місцева whitebait не та ж особина, що англійська whitebait[1].

Спосіб використання уже існуючих англійських слів на позначення недавно пізнаних австралійських реалій становить не лише фактологічний, але й теоретичний інтерес. У даному випадку причи-

[1] Baker S.G. The Australian Language. - Sydney: Currawong, 1966. - P. 4.

на називання двох різних реалій одним ім"ям таїться не в семантичній похідності слова на основі асоціацій за подібністю або суміжністю, а в змішуванні самих реалій, тобто нерозрізненні об"єктів на екстралінгвістичному рівні, коли в уяві номінатора одному об"єкту відповідає одне слово. Зазначені мовні форми при найменуванні об"єктів австралійської ІФ виконують свою основну функцію, властиву їм як елементам системи і виявлену в неспецифічному оточенні, що наближує їх до одиниць первинної номінації.

Графічно це можна показати таким чином:

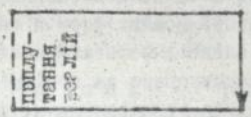

Відношення А —> а ; А —> в це відношення первинної функції для мовної форми А, що прямо і безпосередньо відбиває об"єкти позамовної дійсності а та в. Відношення а —> А це відношення прямої номінації. Що стосується відношення в —> А, то в силу розуміння первинної номінації як співвіднесення відображуваного у свідомості фрагмента позамовного ряду та звукоряду, який вперше отримує функцію називання, можна твердити, що маємо в наявності особливий вид первинної номінації, котрому даємо назву квазі-первинної.

Квазі-первинна номінація характерна при використанні мови в нових для її носіїв умовах функціонування і стає ще одним доказом правильності трактування англійської мови Австралії як незалежного національно-мовного варіанта.

Номінація неминуче пов"язана з тими чи іншими явищами мовного варіювання. Варіативність мови як одна з фундаментальних її властивостей, що забезпечують здатність мови бути засобом людського спілкування, зумовлена самим характером мовної номінації, котрий передбачає можливість багаторазового вживання однієї звукової форми на позначення різних класів об"єктів позамовної дійсності. У нашому дослідженні розглядається регіональна варіативність лексики АвА на матеріалі найменувань об"єктів ІФ. Крім універсального загальноавстралійського найменування об"єкта ІФ у різних регіонах країни звичайно використовується своя /одна або кілька/ назва. В той же час у різних регіонах різні види риб можуть мати одну назву. Наприклад, для Mulloway (Sciaena antarctica) відомі принаймні сім різних назв: Jewfish або silverjew в Н.П.У., kingfish у Вікторії,

mulloway або butterfish у Південній Австралії, river kingfish у Західній Австралії, jewfish або dewfish у Квінсленді. Жителі штату Вікторія називають цей вид kingfish, У Новому Південному Уельсі та Квінсленді також є kingfish, але це зовсім інший вид - Seriola grandis. У Вікторії ж та Південній Австралії Seriola grandis зветься yellowtail, а у Новому Південному Уельсі назву yellowtail має вид Frachurus macullochi, що знаходить відображення у такій схемі:

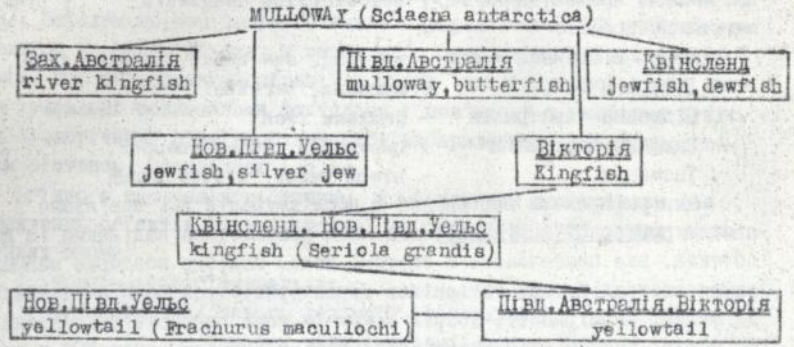

Здатність номінативних одиниць варіюватися - це мовна компетенція носіїв мови здійснювати різні операції /варіювання/ з лексичним матеріалом таким чином, щоб збереглася його інваріантність.

В основі регіонального варіювання в ЛСГ назв об"єктів австралійської ІФ лежать відношення варіативності-інваріантності, що становлять універсальний тип відношень між елементами мовної системи і лежать в основі організації парадигматичних угруповань у лексиці, де ми отримуємо багатомірне протиставлення інваріанта та варіантів із врахуванням таких логічних можливостей:

1/ варіювання у плані вираження при інваріантності плану змісту;

2/ варіювання у плані змісту при інваріантності плану вираження.

Відповідно в найменуванні об"єктів австралійської ІФ нами виділені два типи варіювання:

1/ <u>еквіреферентне</u> - наявність ряду позначаючих при інваріантному означуваному;

2/ <u>гетерореферентне</u> - наявність ряду означуваних при інварі-

антному позначаючому.

Еквіреферентне варіювання становить собою об"єктивний наслідок закону асиметрії мовного знака, що виявляється у цьому випадку в наявності як ряду співіснуючих номінативних одиниць, які фіксують різні ознаки інваріантного денотата і входять у синонімічні стосунки, так і співвіднесених з ними за ознакою позначення номінативних варіантів, розрізнюваних морфологічно, фонетично або графічно і виконуючих функції паралельних найменувань. Порівняймо, наприклад, найменування виду Nemodactylus douglasis у різних штатах Австралії:

Новий Південний Уельс - morwong, sea bream, jackass fish
Вікторія - morwong, tarakihi
Південна Австралія - jackass fish
Західна Австралія - Queenfish, queen snapper
Тасманія - black perch, silver perch

Еквіреферентне варіювання в досліджуваній ЛСГ пов"язане з явищем повторної номінації, під якою розуміється наділення ім"ям об"єкта, вже позначеного в системі мови. Подібне повторне найменування австралійських іхтіонімів характеризується нами як тенденція до мовної надмірності, котрій у кожній мові протистоїть тенденція до мовної економії. Остання відбивається досліджуваною ЛСГ у гетерореферентному варіюванні об"єктів ІФ, де виділяємо такі підтипи:

- міжрегіональне,
- внутрішньорегіональне.

Міжрегіональне гетерореферентне варіювання вважаємо виявом квазі-первинної номінації, внаслідок якої відбувається повна несумісність у межах інваріантної звукової оболонки тих екстралінгвістичних референтів, щодо яких ця оболонка є співвідносною. Це явище розглядаємо як міжрегіональну омонімію.

Внутрішньо-регіональне гетерореферентне варіювання, яке виникає внаслідок використання однієї назви для різних видів риб у різних регіонах Австралії із-за їх нерозрізнення носіями мови, також відносимо до явища квазі-первинної номінації й розглядаємо його як внутрішньорегіональне варіювання у плані омонімії. Наприклад, назву pike у Квінсленді, Південній Австралії та Західній Австралії має вид Sphyraenella obtusata , а у Вікторії назва pike побутує для виду Qustraluzza novae-hollandie.

Внутрішньорегіональне гетерореферентне варіювання, що виникає як результат позначення одним найменуванням різних видів риб вна-

слідок вичленування у них подібних мотиваційних ознак, вважаємо виявом вторинної номінації і розглядаємо його як внутрішньорегіональне варіювання у плані полісемії. Наприклад, назва yellowtail, як було показано в наведеній вище схемі, властива кільком видам риб, - можна констатувати її багатозначність, оскільки різні види риб були названі за однаковою зовнішньою ознакою /колір частини тіла/. Загалом же номінація об"єктів австралійської ІФ здійснюється шляхом вказівки на одну з ознак /або суму ознак/ позначуваної реалії. Основні ознаки номінації у межах досліджуваної групи лексики зумовлені позамовними факторами і пов"язані з найбільш суттєвими біологічними відмінностями риб: забарвленням, розміром, типовим біотопом, поведінкою і т.ін.

Згідно з екстралінгвістичним номінативним потенціалом для найменувань об"єктів австралійської ІФ окреслені такі групи мотиваційних ознак:

I. Зовнішньорозрізнювальні:
  I/ колір - а/ всього денотата (blackfish),
  б/ частин тіла (yellowfish tuna);
  2/ подібність/суміжність з об"єктами позамовної дійсності -
  а/ неживим предметом (stone-fish),
  б/ твариною, птахом, іншою рибою (dog fish),
  в/ людиною (pilot fish);
  3/ розпізнавально-специфічна ознака (sharp-tooth shark);
  4/ розмір (giant perch).

II. Локативні:
  I/ географічне місце поширення (Queensland groper),
  2/ середовище існування (freshwater bream).

III. Інклінативні:
  I/ повадки, схильність до певних дій (sucker fish);
  2/ видавані звуки (croaker).

IУ. Темпоральні:
  I/ асоціація з порою року (winter whiting).

У. Кваліфікативні:
  I/ запах (stinkfish);
  2/ смак (sweetlips);
  3/ особливості внутрішньої будови (lungfish).

Ступінь продуктивності наведених ознак номінації різний. Найвища продуктивність у процесі позначення об"єктів австралійської ІФ притаманна ознакам: "забарвлення", "подібність/суміжність з

об"єктами позамовної дійсності", географічне місце поширення". Найнижча частотність властива ознакам, що фіксують запах, смак та особливості внутрішньої будови представників ІФ Австралії.

Узагальнення характеру ознак номінацій і способів їх мовного вираження дозволило встановити різні типи номінацій:

а/ кваліфікативну - релятивну;

б/ первинну - вторинну - змішану.

За характером ознаки номінацій продуктивнішим для досліджуваної групи лексики є кваліфікативний тип номінацій, що вказує на власні, описові ознаки денотата, а саме: зовнішньорозрізнювальні, інклінативні і кваліфікативні. Релятивний тип номінацій, який реалізується шляхом вказівки на відносні ознаки денотата, а саме: локативні та темпоральні, виявляється менш характерним для номінацій об"єктів австралійської ІФ.

За способом мовного вираження мотиваційної ознаки найпродуктивнішою для досліджуваної ЛСГ є вторинна номінація, що здійснюється шляхом семантичної деривації. Іхтіоніми-семантичні деривати творяться на основі вже наявних у мові номінативних одиниць, пряме номінативне значення яких містить вказівку на ознаку, що розглядається як внутрішня форма нової назви.

Превалюючим способом семантичної деривації в іхтіонімічній лексиці виявляється метафоризація, здійснювана за такими типами переносів:

1. Іхтіонім --> іхтіонім (eel blenny, salmon trout)
2. Зоонім --> іхтіонім (batfish, hound)
3. Орнітонім --> іхтіонім (magpie perch)
4. Назва предмета --> іхтіонім (oarfish)
5. Антропонім --> іхтіонім (emperor, admiral, tailor).

Перенесення найменувань, які стосуються людини, на об"єкт ІФ Австралії ілюструє антропоморфну тенденцію метафоризації, котрій протистоїть антропоцентрична тенденція - використання іхтіонімів для позначення людини. У першому випадку метафора виконує когнітивну функцію, тобто мовна форма вживається у вторинній, невласній функції з чисто номінативною метою - при заповненні мовної лакуни /наприклад, іхтіонімами stranger, emperor, long Tom і под./.

У другому випадку метафора виконує образно-естетичну функцію, тобто мовна форма використовується у вторинній функції з експресивною метою - при вираженні прагматичної інтенції мовця /наприклад, іхтіонімами, вжиті на позначення людини: shark, trout, min-

now, cod та ін./.

У можливостях рекурсивного використання лексичних одиниць закладені великі номінативні потенціали. За своїми структурно-семантичними характеристиками іхтіоніми, утворені на основі метафоричних переносів найменувань, поділяються на такі групи:

1/ монолексемні - вся назва-іхтіонім в цілому складається з назви об"єкта, на подібність з яким вказується: bugler, saratoga, rag, emperor, stranger, tailor etc.;

2/ полілексемні /складені/:

а/ найменування-іхтіонім містить у собі назву порівнюваного об"єкта і родове поняття fish: batfish, bellows-fish etc.;

б/ найменування -іхтіонім складається з назви, що підлягає переосмисленню, і найменування різних видів/підвидів риб: butterfly bream, hammer-head shark etc.

Друга група розкриває побічну репрезентацію семантики атрибутивного компонента складеного іхтіоніма, загалом безпосередньо спрямованого на об"єкт позначення. Єдиною інтегральною підставою для наведених іхтіонімів є взаємозв"язок механізмів первинної та вторинної номінації. Змішаний характер номінації при такому позначенні позамовних об"єктів полягає в сполученні компонентів з прямономіативною денотативною характеристикою /fish, bream, shark/, безпосередньо спрямованих на об"єкт, з переосмисленою атрибутивною частиною /bat, butterfly, hammer/, опосередковано спрямованою на об"єкт позначення. Семантичні деривати, виступаючи одним із унікальних засобів творення нових номінативних одиниць мови, широко використовуються у словотворенні за загальноприйнятими в мові моделями. Компоненти полілексемних іхтіонімів-семантичні деривати співвідносяться з денотатами екстралінгвістиного світу не прямо, а опосердковано - крізь ті ознаки, властивості, якості, що приписуються їм людьми; тобто репрезентують у мові ономасіологічну категорію ознаки і виконують номінативно-кваліф.кативну функцію - приписують ознаку об"єкту дійсності, одночасно оцінюючи цю ознаку.

Вищесказане дозволяє зробити висновок про те, що структурування ДСГ найменувань об"єктів австралійської ІФ становить відбиття не лише відношень, які існують між об"єктами екстралінгвістичної дійсності, але й результатів пізнання людиною як членом певного мовного колективу, конкретного відтинку реальної дійсності з усіма властивими йому особливостями. Використовуючи первинну номінацію, людина /номінатор/ закріплює в найменуваннях-іхтіоні-

мах ознаки, об"єктивно притаманні денотатові. З іншого боку, за квазі-первинної, вторинної та змішаної номінації в іхтіонімах закріплюється суб"єктивна оцінка денотата номінатором, виявляється оцінно-емоційне ставлення носіїв мови до позначуваних об"єктів.

На рівні структури лексичних одиниць досліджуваної ЛСГ виділені такі структурні типи іхтіонімів:

1. Монолексемні /17,5%/, представлені

а/ кореневими, наприклад: perch, cod, carp;

б/ похідними - афіксальними: sucker, beakie;

скороченнями: barra < barracuda.

2. Полілексемні /82,5% /, наприклад: horseshoe leatherjacket, Queensland lungfish, narrow banded Spanish mackerel.

Здійснене дослідження дозволило зробити висновок про незначну питому вагу кореневих та афіксальних іхтіонімів. Однією з характерних рис досліджуваної лексичної групи є суттєва кількісна перевага складених найменувань, утворених за двома типовими для англійської мови моделями A + N, N + N та їх ускладненими варіантами, що налічують 28 підвида моделей. Полілексемні іхтіоніми-австралізми відзначаються специфічною структурно-семантичною організацією, семантичною гетерогенністю складників.

Одним із джерел номінації об"єктів австралійської ІФ виявляється запозичення лексичних одиниць з інших мов. Іномовні елементи досліджуваної групи лексики утворюють монолексемні іхтіоніми-австралізми, наприклад: luderick, tarakihi, barracuda - або входять до складу гібридних полілексемних утворень, взаємодіючи з англійськими елементами. При цьому іномовний елемент виконує роль або модифікуючого компонента, наприклад: teraglin jew, kangarro-fish, maori-cod, або ядра, наприклад: gulf barramundi, leaping bonito, king barracouta.

Запозичення також формують синонімічні пари і входять до складу синонімічних рядів, співіснуючи з іхтіонімами-австралізмами англійського походження /luderick - blackfish - nigger; mango - dogfish; remora - sucker - fish).

Нами виявлені 44 запозичення з мов аборигенів Австралії, 16 запозичень з мови маорі Нової Зеландії, 2 ЛО з класичних та 28 ЛО з європейських мов.

Усі австралійські іхтіоніми, що етимологічно походять з інших мов, знайшли отабільне місце в системі англійської мови Австралії. Про це свідчить не лише їх інтенсивне використання і лексикографічна фіксація, але й формальна та лексико-семантична адаптація.

Остання полягає у: 1/ здатності до словотворення: скорочення /couta > barracouta/; скорочення та афіксація / wobby > wobbegone/; творення гібридних складених найменувань / dingo-fish, maori-cod/; 2/ перетвореннях у семантичній структурі: вживання у переносному значенні / the barracouters - прізвисько жителів штату Тасманія/; входженні в синонімічні зв"язки у системі мови-реципієнта/tarwine-silver bream; parore-blackfish/.

Найменування об"єктів ІФ Австралії широко вживані, про що свідчить частотність їх використання у художніх текстах. Багато аналізованих іхтіонімів вживаються у переносному значенні:

а/ на позначення інших об"єктів, наприклад: barracuda - довгаста буханка хліба;

б/ на позначення людини, наприклад: shark - жадібна, хижа людина, шахрай;

в/ у складі австралійських топонімів, наприклад: Shark Bay - бухта у Західній Австралії, Snapper Point - мис у Морнінгтоні.

Свідченням того, що найменування об"єктів ІФ є безпосереднім відбиттям специфіки австралійського життя, виступає той факт, що вони лягли в основу не лише цілого ряду топонімів, але й в основу назв деяких інших реалій австралійської дійсності, наприклад: The Fish - відомий потяг-експрес "Sydney-Blue Mountains", Ceratodus - залізнична станція на півдні Квінсленда.

Нетермінологічне використання найменувань об"єктів австралійської ІФ стає специфічним виявом внутрішньорегіонального гетерореферентного варіювання у плані полісемії і підтверджує те, що ці назви виконують суттєву роль у формуванні основного лексичного фонду АвА, активно функціонують у мові, взаємодіючи з іншими елементами її лексико-семантичної системи.

Аналіз у дисертації особливостей номінації і варіювання номінацій об"єктів ІФ Австралії показав спільні та відмінні тенденції формування найменувань досліджуваної ЛСГ шляхом первинної, квазі-первинної, вторинної, змішаної та повторної номінації. Врахування власних та відносних ознак денотатів дозволило виділити два типи номінацій, а саме - кваліфікативний та релятивний. Суттєвою характеристикою австралійських іхтіонімів є їх регіональна варіативність, яка знаходить своє втілення в екві- референтному та гетерореферентному варіюванні номінацій.

Основні твердження дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Номинационные характеристики ихтионимов в австралийском варианте английского языка / Киевский пед. ин-т иностр. яз. - Киев, 1988. - 16 с. - Деп. в ИНИОН АН СССР от 3.02.1988, № 32677.

2. Лексико-семантические особенности наименований ихтиофауны в австралийском варианте английского языка // Грамматические и лексические аспекты регионального варьирования полинациональных языков /Сб. науч. тр. - Киев: КГПИИЯ, 1988. - С. 26-29.

3. Варьирование ихтионимических номинаций в английском языке Австралии / Киевский пед. ин-т иностр. яз. - Киев, 1992. - 27 с. - Деп. в Укр. ИНТИ от 30.06.92, № 962 - Ук 92.

4. О статусе составных ихтионимических номинаций в английском языке Австралии // Вопросы романо-германской и русской филологии: типология, парадигматика, словосочетание. - Пятигорск, 1992. - 8 с. /в печати/.

АНБ ім. В. Стефаника
АН УРСР

РБЕНТЭ, 1992, зам. 779, тир. 100

04.05 SK

Ав 26.170